

„Magasles és bunkerek közt”

Nagy Gáspár levelei Ratkó Józsefhez

Nagy Gáspárra pályakezdésekor különösen négy költő gyakorolt nagy hatást: Nagy László, Kormos István, Jékely Zoltán és Pilinszky János, de mellettük sok kedves költője volt a magyar irodalomból is. Többek közt Weöres Sándor, Illyés Gyula, Csoóri Sándor, Kányádi Sándor, Szilágyi Domokos és Ratkó József.¹

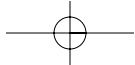
A fiatal, a kortárs lírában is tájékozódó poétát a Szabolcs-Szatmár megyei Nagykállón élő Ratkó költészete szintén ösztönözte. Ezt támasztja alá, hogy 1970-ben, *Magasles és bunkerek közt* címmel „Ratkó Józsefnek” ajánlott verset „vétkezett”, amelyet ugyan nem vett fel 1975-ben megjelent első, *Koronatűz* című kötetében, de 2000-ben, az addigi lírai életművéről számot adó *Szabadrabok* első fejezetébe, a „szengéket” is bátran vállaló „TEJFOGAK a „prae korszakból” (1968–1972)”-ba már igen. Az is szemléletesen mutatja, hogy az induló Nagy Gáspárnak mennyire fontos volt Ratkó költészete, és vonzó, mértékadó személyisége, hogy fiatal szombathelyi főiskolásként, 1970 végén, „teljesen ismeretlenül” „merte” verseit véleményezésre elküldeni Nagykállóba. Ratkó nem habozott felismerni a fiatal költő tehetségét, de szokásához híven őszinte, szigorú véleményt mondhatott a versekről, biztató szavakat adott a további munkához, továbbá ötleteket, hogy hol lehetne elhelyezni a költeményeket. Mindez csak Nagy Gáspár második leveléből derül ki, mert a két költő első levélváltása sajnos nem maradt meg. Kapcsolatuk, ami nemsokára barátsággá és számos közös ügyre „felesküdő” „szövetségé” mélyült, ettől kezdve folyamatos volt, ami Ratkó 1989-ben bekövetkezett haláláig tartott.

Természetesen nem véletlen, hogy a fiatal Nagy Gáspár költői géniuszát Ratkó költészete mélyen megérintette, hiszen a két poéta eredendően azonos gondolatokat vallott a lét, az irodalom, a közélet, történelmünk és az 1956-os forradalom megítélése, magyarság legfontosabb (sors)kérdéseiről.

Személyesen 1971. november 26-án, Budapesten, egy igen forró hangulatú *Eötvös Kollégiumbeli* Ratkó-esten ismerkedtek meg,² és feltehetően itt tegeződhetek össze, mert Nagy Gáspár ettől kezdve tegezi Ratkót leveleiben.

A két költő az 1970-es és '80-as években számos alkalommal találkozott, megannyi közös ügyben tevékenykedett együtt az olvasótáboroktól kezdve – ahova Ratkó „sorozta” be Nagy Gáspárt³ –, az írószövetségen át, a *Hangsúly* című hangos folyóirat nyilvános felvételein, a nép-nemzeti ellenzék összejövetelein, megmozdulásain.

Nagy Gáspár levelei jól tükrözik a kedves, pályatársai iránt mindig figyelmes személyiségét, aki egy-egy őt mélyen megérintő jó vers vagy interjú olvastán tolat ragadt, s gratulál a szerzőnek gondolataiért, szavaiért.

[*Hatvan éve született Nagy Gáspár*]

Ratkó szerette és „használta” Nagy Gáspár verseit. Pl. az *Ilyen világ...* című költeményt többször idézte megnyilvánulásaiban,⁴ a gyermekeknek, szánt töredékben maradt irodalomtankönyvében is tervezte Nagy Gáspár verseinek bemutatását, elemzését (*Két nyárfa a Hódoltságban (főllelt janicsárnapló 1556/57-ből)*, *Három megjegyzés: egy válasz*),⁵ és a Ratkó, Antall István, egy ideig Görömbei András, valamint Nagy András László által szerkesztett hangos folyóiratban, a *Hangsúlyban* is bemutatták.⁶

Ratkó József 1989-ben bekövetkezett halálakor Nagy Gáspár búcsúztatta el őt a *Hitelben*.⁷ 1994-ben ő lett a rangos Ratkó-díj második kitüntetettje,⁸ amit nagy örömmel fogadott, s írásaiban is többször megemlékezett a „reménykedés zsenijéről”.⁹

1996-ban, Ratkónak az olvasóközönséghez nehezen utat találó Antigoné-fordítása ürügyén pedig fontos verset írt *Az Antigonét fordító Ratkó Józsefről*, a rendszerváltás utáni közállapotokról, Kreón jelenkori utódairól.¹⁰ Utolsó munkahelyén, a Magyar Katolikus Rádióban, pedig többször szólaltatott meg Ratkó Józseftől is verseket.

Nagy Gáspár itt közreadott leveleiből kettő – a költő engedélyével – már korábban megjelent,¹¹ de a teljesség igénye okán fontosnak tartottuk, hogy ezeket újra közreadjuk. Ratkó József Nagy Gáspárhoz küldött levelének és dedikációjának másolatát Nagy Gáspár néhány évvel ezelőtt bocsátotta rendelkezésemre, míg Nagy Gáspár levelei Ratkó József hagyatékában maradtak meg.

BABOSI LÁSZLÓ

1. NAGY GÁSPÁR RATKÓ JÓZSEFHEZ

Szombathely, 1971. jan. 9.

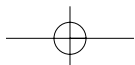
Kedves Ratkó József!

Igazán és szívből köszönöm választát.¹² Rögtön akartam válaszolni, de aztán hagytam erre az évre. Jómagam is osztom a véleményét a versekről, s nekem az ilyen kritikára van főleg szükségem – ezt felelősségem és őszinteségem teljes tudatában mondom, írom. Valahogy úgy kell még birtokba venni a világot, hogy az egyszerűség domináljon, és a mondandó legyen az új. Nehéz, kemény munka lesz, – de már nem tegnap döntöttem el, hogy vállalom –, s kérem, köszönöm az igazat, az őszinte baráti kritikát, amit 21 éves szívemmel fogadok.

Épp a napokban voltam fenn a Kiss Bencénél¹³ Pesten. Vele is ilyesmiről beszélgettünk.

Február 1-től Budapesten leszek már gyakorlati fél éves a Fővárosi Műv. Házban és a Gorkij Könyvtárban, és albérletben valahol. Majd jelentkezem onnan is, és nem valószínű, hogy Szatmárt harmadszor is meglátogatom és akkor már nem megyek át úgy Nagyállón, hogy pár szót ne váltsak önnel.

Erre az évre, kicsit késve, minden jót kívánok (egészséget, kitartó kemény, eredményes munkát).

[*Hatvan éve született Nagy Gáspár*]

(S itt küldök pár verset a legújabbak közül szívem minden melegével [nem jók], de nekem ezért vagy azért most a legkedvesebbek.) – Fogadja őket szeretettel.¹⁴

Nagy Gáspár

2. NAGY GÁSPÁR RATKÓ JÓZSEFHEZ

Tisztelt Ratkó József!

Itt járt Pesten, s sajnos nem tudtam találkozni Önnel. Annyi az elfoglaltságom, hogy ki sem látszok belőlük. Pedig az „Egy kenyéren” sorozatra nagyon készültem. Ma pedig Váci est van.¹⁵ Így hát írok, mert nem tudok menni.

Jártam az Új Írásnál, pontosabban Farkas Lászlónál.¹⁶ Sajnos a versek nem feleltek meg, amelyeket elvittem az Ön biztatására. De a szerkesztőségek ilyen fogadtatásához már lassan hozzáedzöm.

Farkas László roppant szimpatikus ember. A végső szót nem ő mondta ki!

Mióta utolsó levelem írtam Nagyállóba, felkerültem Pestre, és albérlő vagyok, közben művelődési házban és könyvtárban dolgozom (Gorkij). Most egy kötetre való versem van Czine Mihálynál, várva az elemző kritikát.

Közben jönnek a versek. Telnek a napok.

Tehetségesnek tartom O. Kiss-t,¹⁷ akit az Alföldben bemutatott. Reménykedem, jó felfedezés volt. Vele is kell a napokban itt Pesten találkoznom egy antológia ügyben.

Küldök néhány verset az elmúlt hónapok terméséből.

Meleg szeretettel köszönti: Nagy Gáspár

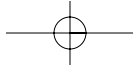
Budapest, 1971. március 18.

3. NAGY GÁSPÁR RATKÓ JÓZSEFHEZ

Kedves Jóska!

Nagyon örültem, hogy novemberben személyesen is találkozhattam Veled, itt Pesten, az Eötvös Kollégiumban, s pár szót válthatunk.¹⁸ Egy olyan emberrel, akit én nagyon tisztelek, s teljes ismeretlenül mertem annak idején Neked verseket küldeni.

Aztán örültem, hogy ott hallhattam Tőled a *Törvénytelen halottaimat*, s a *Tiszatáj* is lehozta.¹⁹ Szép volt tőlük! Az Ilia²⁰ egy küldeményemmel most nagyon rokonszenvez, s ígéri, hogy tavasszal hoz le belőle, aztán van néhány versikém, amelyről megírta, hogy tetszik ugyan, de nem hozhatják le. Megértem őt, mert csúnyán „rájuk másztak”.

[*Hatvan éve született Nagy Gáspár*]

Hát ez vagyok. Most végre bekerültem a decemberi Jelenkorba²¹ – egyéves próbaidő után, mert ők nem mernek kockáztatni. Igen fiatal vagyok, de a verset nem az idő, hanem az időtől, kortól függetlenül a költő írja, s a vers a költőtől vers. A Kormos István²² szerint egy *kötetre való* versem már van, mert vittem neki egy összeállítást, de ők, a Móra, már 1974-ig teljesen be van táblázva.

Sokat kéne publikálni, hogy esetleg a kiadók szóba álljanak velem. Tudom még semmit sem késtem le, de mégis naponta izgat, hogy valami könnyedén elsikkadhat, s nem is olyan típus vagyok, hogy tudjak tülekedni, tolakodni.

Most pillanatnyilag állás nélkül vagyok, mert 15-én otthagytam a *Fővárosi Művelődési Házat*, ahol dolgoztam. A népművelést ilyen intézményrendszer mellett nem tudtam elképzelni. Csak értelmetlen dolgot csinálhattam. Inkább végzek fizikai munkát.

Majd küldök új verseket a jövő évben, s ha arra járok megkereslek. Az egész Ratkó családnak kegyelemteljes Karácsonyt, áldásos újesztendőt kíván:

Nagy Gáspár

Budapest, 1971. december 20.

Cím: Nagy Gáspár, Budapest, XII. Lékai tér 3. I. 4.

4. NAGY GÁSPÁR RATKÓ JÓZSEFHEZ

Kedves Jóska!

Épp ma kaptam Estók Karcsitól²³ levelet, hogy menjek Kállósemjénbe olvasótáborba. Erre készültem már egész évben, hogy idén is elmegyek, és sajnos annyira későn kaptam a levelet, hogy már „foglalt” vagyok. Még májusban meghívtak Balmazújvárosba – hasonló táborba –, s elvállaltam. Sajnos, majdnem teljesen egy időben lesz a két tábor. Pedig nagyon mentem volna ismét Semjénbe!

Én már egy táboron túl vagyok, ahova Téged is vártak. – Szentendrére. Viszonylag jól sikerült, s ott főleg a képzőművészet dominált.

Hát ez volna röviden.

Ha egy levelet küldtek volna előbb, akkor most semmi probléma nem lenne, bár nem a személyem fontos – nekem lett volna jó ismét találkozni „kis tanítványaimmal”, levelező partnereimmel.

Jó táborozást kívánva köszöntelek:

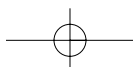
Nagy Gáspár

Budapest, 1974. június 24.

5. NAGY GÁSPÁR RATKÓ JÓZSEFHEZ

Drága Jóska! Ratkó Uram!

Írok, mert írni muszáj Neked mostan, ahogy végére értem az *Életünkben* közölt fényes-pengéjű szavaidnak: versnek,²⁴ prózában fölpanaszolt igazságaidnak;²⁵ az itt-

[*Hatvan éve született Nagy Gáspár*]

honi ! kisebbségbe apasztottak panaszaképpen is értendő a *tett*: e bátor Tiborc-i gesztus.

A *Tánc* – az idő, időnk múlásával látszik, hogy mekkora vers!²⁶ Óriási s egyre aktuálisabb. (Pedig több esztendeje, hogy Kálló felé menet olvastad föl, s akkor is majd kiugrott a szívem, nemcsak a helyéről, de még a mikrobuszból is!) Végre nyomtatásban is olvashatjuk, idézhetjük! A szegények Istene áldjon meg érte, és ama Himnusz-beli is, kihez szatmári Rokonod fohászzkodott. – Öllelek, köszöntelek a Duna túlsó partjáról is szövetséggel:

Budakeszi, 79. július 25.

N. Gáspár

6. RATKÓ JÓZSEF NAGY GÁSPÁRHOZ

Kedves Gáspár!

Szomorúan mondom: Molnár Matyi²⁷ meghalt. Utóda Varga Béla, Szlovákiából áttelepült muzeológus lesz. Rendes ember. Ígértem neki, hogy az alkotóház miatt (is) összehoznám Veled. A csoport esetleges megalakulásakor megejthetnök.²⁸

Küldöm a külföldi út-igényeimet. Ny-Németországban nekem tolmács nem kéne: barátaim, sógornőm élnek ott, s vállalnák.²⁹

Béke borainkra!

Ölel: Ratkó Jóska

Nagykálló, 1982. március 30.

7. NAGY GÁSPÁR RATKÓ JÓZSEFHEZ

Kedves Jóska!

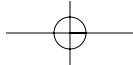
Még korábban, Molnár Mátyás barátunk halála után akartam írni. (Azt hittem, hogy odaérek a temetésre, de ez nem így történt.) Varga Bélával – akit leveledben említettél – szívesen találkoznék; biztosan jól fogja csinálni a múzeum ügyeit, bár az alkotóház jövőjét nem látom világosan.

Június második hetétől kicsit szabadabb leszek, s akkor mennék felétek. (Írjál, hogy mikor lenne neked jó, s akkor elmennénk Vajára is.)

Igen-igen jónak tartom a Vigíliában közölt írásodat:³⁰ már szeretném látni a kész könyvet. Biztatnálak is: írjad testvér, mert ezt senki se fogja helyetted *így* megírni! Kitiűnő az interjú is!³¹ – (Bálint B. András rendes ember, és jól is kérdez.)

Ölel: Nagy Gáspár

Budapest, 1982. május 10.

[*Hatvan éve született Nagy Gáspár*]

8. NAGY GÁSPÁR RATKÓ JÓZSEFHEZ

Kedves Jóska!

Még a múlt héten küldtünk egy levelet, melyben a Hazafias Népfront – hivatkozva az Írószövetségre is – eligazítja a kállósemjéni tanácsot az olvasótáborok ügyében. Mindenféle szabályzat, állásfoglalás felsoroltatott, ami szerint Estók Károly jogszerűen járt el. Kiemeli ez a levél Estók kitűnő munkáját, s az ottani táborok országos elismerését. Kéri, hogy azonnal szüntessék meg az eljárást. A levelet a tanácselnöknek címeztük. Reméljük, lesz foganatja!

A jövő heti debreceni találkozásig³² is köszönt, ölel:

Nagy Gáspár

Budapest, 1983. november 8.

9. NAGY GÁSPÁR RATKÓ JÓZSEFHEZ

Kedves Jóska!

Látalak a *Stúdió 84*-ben;³³ nagyon jó volt, hogy mindezt elmondtad.

Itt küldök egy érsekújvári kiadványt,³⁴ érdemes figyelni rájuk – esetleg a *Hangsúly* is szót ejthetne erről a csoportosulásról. Az 5–6. oldal jó eligazító.

Öllelek: Nagy Gáspár

Budapest, 1984. február 29.

10. NAGY GÁSPÁR RATKÓ JÓZSEFHEZ

Bp. 1985. jan. 30.

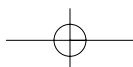
Budapest, VI. Bajza utca 18.

Drága Jóska!

Görömbei Andristól megkaptam válogatott verseidet és gyönyörű drámád nagyon szép kiállítású példányát. Hálásan köszönöm a meleg hangú dedikációkat!³⁵

Ott akartam lenni a bemutaton;³⁶ köszönöm a szíves hívást, de akkor még nagyon rossz állapotban voltam. A nagy sikernek, a megrendítő előadásnak igen hamar itt volt a híre. Elsőnek *Balczó Bandi*³⁷ és *Ilyés Pista* szobrászművész barátom jött a hírrel, aztán mások is. Most meg csak az újságokat kell olvasnom. Szépen írnak.

Februárban feltétlen elmegyek majd megnézni. Könyvedet megjelenésekor megvettem, most tovább adom Ilyés Pistának, ha már nekem van Tőled is. Barátom, Te igazán begyűjtöted a termést; várni és rostálni tudtál – így lett az időben is mindig megálló műved, s most ehhez még ez a nagyszerű verses dráma!

[*Hatvan éve született Nagy Gáspár*]

Így kerek és egész a VILÁG-od. Az Isten éltesen érte, és adjon még sok erőt; a sikeren felbuzdulva: – témát tollad alá!

Öllelek a Tieiddel egyetemben: Nagy Gazsi

ui. jan. 25-én lejárt a betegszabadságom; dolgozom, amíg lehet...

11. NAGY GÁSPÁR RATKÓ JÓZSEFHEZ

Kedves Jóska!

A mai választmányi ülésen Lezsák Sanyit és Ószabó Pistát is szinte egyhangúlag fölvtettük.³⁸ Viszont Sanyi³⁹ ügyében, úgy gondolom, hogy a becsület okán is lépnünk kell, ha nem többet, de ezt a tiltakozást meg kell kísérelnünk!⁴⁰

Sajnos, nehéz lenne összetrombitálni a 14 költőt, így hát küldöm Neked, hogy illesd aláírásoddal, aztán juttasd el Aczél Gézának? ő meg Bakának, és aztán Serfőzőnek. (A sorrend már bármi lehet, csak kapjam minél gyorsabban vissza;? a hiányzó pes-tieket még felkeresem.) Reméljük, hogy még ebben az évben elküldhetjük az illetékeseknek. (Az eredetiről másolatokat készítünk.) Gratulálok a *Népfront Kongresszuson* elmondott beszédedhez!⁴¹

Testvéri öleléssel kívánok boldog, békességes ünnepeket:

Nagy Gazsi

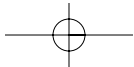
Budapest, 1985. december 16.

RATKÓ JÓZSEF DEDIKÁCIÓI NAGY GÁSPÁRNAK

1. A *Törvénytelen halottaim* című kötet:
Nagy Gáspárnak küldöm jó barátsággal. Ratkó Jóska
Nagykálló, 1975. dec. 12.
2. A *Félkenyér csillag* (1984) című válogatott verseket tartalmazó kötet:
Nagy Gazsinak, főhajtással, jó barátsággal
3. A *Segítsd a királyt!* (1985) című dráma ajánlása:
Nagy Gáspárnak Úrnak, barátomnak, Ratkó Jóska

NAGY GÁSPÁR DEDIKÁCIÓI RATKÓ JÓZSEFNEK

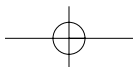
1. A *Koronatűz* című kötet:
Ratkó Józsefnek testvéri öleléssel és szövetséggel küldöm első könyvemet:
Bp. 75. 5. 11 Gáspár
2. A *Halántékdob* című kötet:
Ratkó Józsefnek szövetséggel és barátsággal nehéz időkben –
Bp. 78. 8. 7. Nagy Gáspár
3. *Földi pörök* című kötet:
Ratkó Józsefnek és háza-népének barátsággal, szeretettel:
1982. december végén Nagy Gáspár

[*Hatvan éve született Nagy Gáspár*]

J E G Y Z E T E K

- 1 GÖRÖMBEI András: *Nagy Gáspár*. Pozsony, 2004, Kalligram, 30.
- 2 Ennek a Lengyel Magda által vezetett estnek a hangfelvétele megmaradt a Petőfi Irodalmi Múzeum hangtárában. (Petőfi Irodalmi Múzeum. Hangtár. 551/2.)
- 3 „1973 júliusában sorozott be Ratkó kapitány uram szűkebb pátriájának tőszomszédságába, Kállósemjénbe, a jó Kállayak kastélyába holmi OLVASÓTÁBORBA. Ahol is legkivált a tanyasi kollégium diákjai voltak/lettek az okosodni vágyó nyári vitézek, akiket bizony Ratkó urammal csaknem egyenként kértünk el, könyörögtük ki – nagy dologidőben – az erősen gyanakvó szülőktől.” – emlékezett vissza a költő. NAGY Gáspár: *Levél az emlékezőknek* = N. G.: *Közelebb az életemhez*. Szeged, 2005, *Tiszatáj*, 81–82.; Erről lásd még: (P. G.): *Olvasótábor Kállósemjénben*. Tanárok helyett írók, művészek – Huszonnyolc tanyai gyermek barátkozás az irodalommal = *Kelet-Magyarország*, 30. évf., 1973. júl. 1., 152. sz., 9.; VARGA Rudolf: *Olvasótábor Kállósemjénben* = *Szabolcs-Szatmári Szemle*, 8. évf., 1973, 3. sz., 103–104.
- 4 Lásd pl.: RATKÓ József: Barátot, küzdőtársat veszítettünk = *Az irodalom mindenesé: Fábrián Zoltán*. A Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtárban rendezett emlékülés előadásainak, korreferátumainak szerkesztett szöveganyaga. Szerk. FUTAKY László, bev. és utószó: MARGÓCSY József. Nyíregyháza, 1986, Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, 59. (Szabolcsi Téka, 11.)
- 5 BABOSI László: „Hogyan kell verset olvasni?” Ratkó József tankönyv-töredéke = *Pedagógia Műhely*, 30. évf., 2005, 4. sz., 61–64.
- 6 <http://www.mzsk.hu/hangsuly/krono.html>
- 7 NAGY Gáspár: In memoriam Ratkó József (1936–1989) = *Hitel*, 2. évf., 1989. okt. 4., 20. sz., 21. = N. G.: *Szavak a rengetegből*. Szeged, 2004, *Tiszatáj*, 212.
- 8 (MTD): Ratkó-díj Nagy Gáspárnak = *Magyar Hírlap*, 27. évf., 1994. nov. 21., 273. sz., 6.; K. J.: *Hangsúly újabb „nyomatékokkal”* = *Kelet-Magyarország*, 51. évf., 1994. nov. 19., 274. sz., 1.; KÁLLAI János: *Hangsúly – eltulodások nélkül*. A Petőfi Irodalmi Múzeum birtokába került az elhangzott anyag = *Kelet-Magyarország*, 51. évf., mell., Kiskelet, 1994. nov. 24., 278. sz., 3.
- 9 NAGY Gáspár: Három bekezdés (a 75 éves Sánta Ferencről) = *Napút*, 4. évf., 2002, 8. sz., 7–9.; NAGY Gáspár: *Túristvándi emlékezés Molnár Mátyásra* = *Magyar Napló*, 15. évf., 2003, 1. sz., 64–65.
- 10 *Kortárs*, 40. évf., 1996, 10. sz., 2. = NAGY Gáspár: *Tudom, nagy nyári délután lesz*. Versek, 1994–1997. Budapest, 1998, *Kortárs*, 102. p. = N. G.: *Szabadrabok*. Debrecen, 1999, Kossuth Egyetemi Kiadó, 472. = *Nagy Gáspár összegyűjtött versei*. Szerk. GÖRÖMBEI András. Budapest, 2007, *Püski*, 465.
- 11 NAGY Gáspár: Két levél Ratkó Józsefhez = *Partium*, 13. évf., 2004, ősz, 17–19. = *Tariménes*, 2. évf., 2006, 1. sz., 12–15.
- 12 Sajnos ez a levél nem maradt meg.
- 13 KISS Benedek költőről van szó.
- 14 NAGY Gáspár a következő verseit küldte el Ratkónak: *A vers, Távozó, Fűvel földellek el, Társzekerkebe fogass!*, „*Csapj fel öcsém katonának*” (*Kucska Ferinek*), [*Madarak szárnyai alatt*], *A tenger ajándéka* (*Illés Árpád képeire*), *Jelszavaink az idei felvonuláson*, *Végtelen fagy-pánt, lebegésben*, *Manifesztum (három kézjeggyel)* (ehhez Nagy Gáspár az alábbiakat fűzte: „Egy montírozás. Igaza van annak aki azt mondja 'ezt neked kéne megírnod'.”
- 15 VÁCI Mihály emlékének adózik ma az *Egyetemi Színpad* irodalmi estje – adja hírül a *Népszabadság*. RATKÓ József költő mond bevezetőt, közreműködik BODOR Tibor és JANCSÓ Adrienne. A műsort SURÁNYI Ibolya szerkesztette. Lásd *Hírek* = *Népszabadság*, 29. évf., 1971. márc. 17., 64. sz., 8.
- 16 FARKAS László kritikus, az *Új Írás* egyik szerkesztője.
- 17 NAGY Gáspár rosszul emlékezett, mert itt Ószabó István költőről van szó, akit Ratkó a *Tiszatájban* mutatott be. Lásd: RATKÓ József: *Ószabó István versei elé*. = *Tiszatáj*, 25. évf., 1971, 3. sz., 232.
- 18 A Petőfi Irodalmi Múzeumban hangtárában ennek a forró hangulatú találkozóznak a hangfelvétele megtalálható. Lásd pl.: Ratkó József szerzői estje az Eötvös Kollégiumban. 1971. november. 25. = *Petőfi Irodalmi Múzeum*. Hangarchívum. K/69.

[*Hatvan éve született Nagy Gáspár*]

- 19 RATKÓ József: Törvénytelen halottaim (Fábián Zoltánnak) = *Tiszatáj*, 25. évf., 1971, 12. sz., 1117–1121.
- 20 ILIA Mihályról, a *Tiszatáj* szerkesztőjéről van szó.
- 21 NAGY Gáspár: Születésnapomra = *Jelenkor*, 14. évf., 1971, 12. sz., 1104.
- 22 KORMOS István költőről van szó, aki ekkor a Móra Kiadó szerkesztőjeként dolgozott.
- 23 Kállósemjéni pedagógus.
- 24 RATKÓ József: Töredék = *Életünk*, 1979, 7. sz., 516.; RATKÓ József: Tánc (Fábry Zoltánnak) = *Életünk*, 1979, 7. sz., 516–517.
- 25 SZIKSZAI Károly: Beszélgetés Ratkó Józseffel = *Életünk*, 1979, 7. sz., 517–524.
- 26 A vers az 1970-es évek közepén született. RATKÓ József elmondása szerint ekkor azért nem közzétették, „mert a magyar és a román állam között az első államközi szerződés az volt, hogy az oláh szót nem lehet magyarul leírni az ezután megjelenő cikkekben, versekben”. [BOSNYÁK Sándor: A hatalom és az ember viszonya foglalkoztat. Az 1979. ápr. 5-én Ratkó Józseffel való író-olvasó találkozásióról készült hangfelvétel. = *Magyarok*, 1991, 3–4. sz., 139–140.]. E vers egyik versszaka pedig így szól „Magyar, oláh, szláv – *mindigre* / ebbitő pogány, / csüddöngölőt járunk ma is / A dy homlokán.”
- 27 MOLNÁR Mátyás (1922–1982) pedagógus, hely- és irodalomtörténész, a Vajai Vármúzeum létrehozója, igazgatója. Lásd Nagy Gáspár: Molnár Mátyással álmodom... = N. G.: Közélebb az életemhez. Szeged, 2005, *Tiszatáj*, 83–87. p.
- 28 Itt feltehetően egy kelet-magyarországi írócsoport megszervezéséről van szó.
- 29 RATKÓ József nem járt az NSZK-ban.
- 30 RATKÓ József: Rákóczi földjén (Attila fiam emlékére) = *Vigília*, 47. évf., 1982, 5. sz., 372–375.
- 31 BÁLINT B. András: Magyar valóság. Beszélgetés Ratkó Józseffel. = *Vigília*, 47. évf., 1982, 47. évf., 5. sz., 367–371.
- 32 Itt feltehetően az 1983. november 16–17-e között megrendezett *Debreceni Irodalmi Napokra* utalt Nagy Gáspár.
- 33 Lásd: R. G.: Látogatóban a költőnél. = *Kelet-Magyarország*, 41. évf., 1984. febr. 23., 45. sz., 2.
- 34 Az *Iródiá* 2 című irodalmi antológiáról van szó, amit 1983-ban adott ki a CSEMADOK és az Érsekújvári Járási Könyvtár.
- 35 Lásd Ratkó József harmadik dedikációját.
- 36 1985. január 12-én mutatták be Nyíregyházán, a *Móricz Zsigmond Színházban* a Szent István királyról szóló *Segítsd a királyt!* című Ratkó-dramát.
- 37 BALCZÓ András többszörös olimpiai bajnok öttusázóról van szó.
- 38 LEZSÁK Sándor és Ószabó István költőket vették fel az Írószövetségbe.
- 39 LEZSÁK Sándorról van szó.
- 40 1985. október 22-én (!), Lakiteleken Lezsák Sándor szervezte meg a kiállítással egybekötött nagy sikerű *Antológia Estet*, ahol Aczél Géza, Ágh István, Baka István, Buda Ferenc, Csoóri Sándor, Kovács István, Nagy Gáspár, Ratkó József, Serfőző Simon, Szervác József, Szécsi Margit, Tornai József, Tóth Erzsébet, Utassy József, Veress Miklós, Zalán Tibor olvasott fel verseket, de hangfelvételtől elhangzott Illyés előadásában az indexen lévő *Egy mondat a zsarnokságról* is. A rendezvényt a helyi és megyei pártszervezet időpontja és tartalma miatt „rendszerellenes lázadásnak” minősítette, Lezsák Sándort ezért érték utána retorziók. Erről lásd: SZÉCSI Árpád: *A „szabadság kis köreitől” a választási győzelemig (A Magyar Demokrata Fórum története a korai kezdetektől 1990. március 25-ig)*. = *Multa rogare, rogata tenere, retenta docere. Tudományos diákköri dolgozatok*, 2001. 2. kötet. Szerk. GARAI Borbála, TAKÁCS Péter. Budapest, 2002, ELTE ÁJTK, 199.; KOVÁCS Júlia: *Élő Antológia* = Népszava, 113. évf., 1985. okt. 30., 255. sz., 6. p.; LEZSÁK Sándor: *Mi történik itt? Stefka István beszélgetése Lezsák Sándorral* = L. S.: *Iskola a politikában avagy mit nem tudott Herder úr? Politikai írások, parlamenti felszólalások. 1987–2007*. Lakitelek, 2007, Antológia Kiadó, 8.
- 41 RATKÓ József: Hiszek az idő Szent-Háromságában. = *Olvasó Ifjúság*, 1986, 2. sz., 32–53. = A Hazafias Népfront kongresszusa 1985. december 13–15. Budapest, 1986, *Magyar Távirati Iroda Kiadója*, 147–148.